

Hoofdstuk 2 Het Friese jacht

Daar waar in het verleden alle open ronde jachten “tjotter” werden genoemd en alle wedstrijden op het Paterswoldsemeer met ronde jachten als “tjotterwedstrijden” genoteerd staan, moet een kanttekening worden geplaatst.

Na het ontstaan van het Stamboek Ronde- en Platbodempjachten is er een definitief een splitsing gemaakt in het begrip “tjotter”. Een tjotter is een open rond jacht zonder berghout. Een Fries jacht is een open rond jacht met berghout. Vanaf ongeveer 1920 kom je het begrip “Fries jacht” incidenteel tegen in watersport tijdschriften zoals Ons Element en Watersport. De ronde jachten die door Jan Visser tussen 1902 en 1917 zijn gebouwd zijn naar huidige maatstaven Friese jachten. Om de oorspronkelijke bronnen geen geweld aan te doen kan het voorkomen dat beide benamingen gebruikt worden

Een Fries jacht is een open zeilboot en hoort bij de familie van de (Friese) ronde jachten samen met de tjotters en boeiers, scheepstypes die hun oorsprong in Friesland hebben. Op een groot aantal werven werden ze op het oog gebouwd. Er zijn er niet twee gelijk. Het bouw materiaal was eikenhout. Vanwege de beschikbaarheid van het hout, de wensen van de opdrachtgever en het inzicht van de bouwer zijn de afmetingen divers. De hand van de bouwer is er in terug vinden. Een schip van Van der Zee uit Joure is onmiddellijk te herkennen. Een schip gebouwd door Lantinga uit IJlst heeft duidelijk andere, robuustere trekken. De lengte over de stevens ligt ruwweg tussen de 5 meter en 7,5 meter. Boeiers zijn meestal groter. Een klein Fries jacht is onverwacht ruim. Een door Visser in Paterswolde gebouwd jacht komt qua, vorm en versieringsniveau, erg dicht in de buurt van een jacht gebouwd door Van der Zee. Slechts een heel beperkt aantal ronde jachten is buiten Friesland gebouwd. De werf van Visser in Paterswolde was in dit opzicht een uitzondering.

Dia GtC 1979. Het kleinste Friese jacht met een lengte over de stevens van 4,56 meter, gebouwd door Lantinga uit IJlst in 1902. Duidelijk te herkennen zijn het berghout, het vergulde snijwerk aan de buitenkant op het boeisel, het bakboord kluisbord met beretand, gepoetst koperwerk en de vergulde leeuw op het roer.

Een Fries jacht van 7 meter is groot. Wanneer je wilt kun je er met een grote groep mensen tegelijk mee zeilen. Met de “Argo” is dit mogelijk. Het is niet vreemd dat ze gebruikt werd als “rondvaartboot” op het Paterswoldsemeer. Ook is het in dit licht gezien niet vreemd dat de twee grootste nog bestaande oude Friese jachten, de Prinses Juliana en de Stânfries, hier gebouwd zijn. Ze moesten groot genoeg zijn om met groepen mensen te kunnen varen. De voor de pleziervaart gebouwde ronde jachten van Van der Zee en Visser werden uitbundig versierd met geschilderd of verguld snijwerk. Zowel aan de binnen- als aan de buitenkant. In Friesland waren ze meestal in eigendom van particuliere eigenaren, en werden ze voor het pleziervaren gebruikt. Lantinga uit IJlst was veel soberder met zijn versieringen.

Dat de ronde jachten al voor de 2e Wereld Oorlog van het Paterswoldsemeer waren verdwenen is niet vreemd. Ze werden als ouderwets gekwalificeerd, en er waren goede modernere alternatieven in de vorm van de 7.10m. Makkelijker te zeilen en een schipper hoefde niet altijd mee. Uiteindelijk kwam de 30m2 kwam hieruit voort.

Bij de eerste generatie “scherpe” huurschepen van het Paterswoldsemeer zoals de Voorwaarts, de Stella en de Geertina, waren de zeilen nog vertikaal gesneden, had de mast nog een uitwip, en zat er nog snijwerk op de romp.

Froukje (ex. Zwaluw) ca. 1980 duidelijk zichtbaar het vergulde lofwerk op het boeisel de vergulde ster op het kluisbord en daar tussen in de uitgesneden beretand. De zwarte rand met witte biezen onder en boven is het berghout. (foto GTC).

Een Fries jacht heeft een berghout en vaak een boeierroer met daarop vaak een leeuw als versiering. Het heeft oorspronkelijk geen kajuit. Het berghout is een zware stootrand die bepalend is voor de zeeg van het schip. Het maakt een wezenlijk onderdeel uit van de constructie van het schip. Bij een Fries jacht vallen de zwaarden verder naar binnen dan bij een boeier. Bij een boeier moet over het gangboord langs de kajuit gelopen kunnen worden. Bij een open Fries jacht hoeft dat niet. Je kunt door de kuip naar de mast en voordek.

In de Stamboek monografieën van Mr. Dr. T. Huitema : “Ronde jachten van Visser-Paterswolde” en “Het Friese jacht Argo” en van Dr. Ir. J. Vermeer: “Kenmerken van de Friese jachten gebouwd door Jan Visser - Paterswolde” noemen de beide heren acht Friese jachten die gebouwd zijn door Jan Visser in Paterswolde. Of de gegeven bouwjaar van de Zeeleeuw, Maria en Luctor kloppen zal altijd wel onduidelijk blijven. Wat ook opvalt is dat volgens de volgende lijst van 1908 tot 1911 jaarlijks een rond jacht gebouwd is. In de jaren ervoor en erna was de bouw van ronde jachten meer gespreid.

Bouwlijst volgens Huitema:

-1902	Zeeleeuw	(verdwenen)
-1906	Maria	(weggerot, gesloopt)
-1908	Luctor	(verdwenen)
-1909	Prinses Juliana	
-1910	Poseidon	
-1911	Zwaluw	
-1915-1917	Stânfries	(door Jan Visser gebouwd bij en met Albert Helder)
-1917	Nelly	(verdwenen onder voorbehoud)

Verder een vijftal schepen die door de heren Visser en Helder aangekocht zijn. In volgorde: tjotter Laura, de 6 meter lange Neptunus, de wit geschilderde Selma, de Eeltje en de Johanna. Ze werden gebruikt voor de verhuur en het varen met groepen. De Neptunus heb ik op foto's (nog) niet kunnen duiden. De Selma heb ik op één foto terug gevonden. Te ver weg en slechts gedeeltelijk te zien. Te weinig om iets inhoudelijks over haar te kunnen zeggen.

Helemaal links verscholen achter een andere zeilboot de wit geschilderde Selma van Visser. Foto Kramer 27 augustus 1922. Coll. Levert

De Eeltje, de huidige Argo staat op ansichten van het Paterswoldsemeer een aantal keren afgebeeld evenals de Johanna. Deze laatste had een witte roerkop. Ze moet niet verward worden met de Medusa I, die ook een witte roerkop had maar veel kleiner was.

Daar waar Huitema vooral bronnen- en archiefonderzoek heeft gedaan, heeft Vermeer vooral opmetingen aan de verschillende schepen gedaan en zijn verzamelde gegevens met elkaar vergeleken. Met de getallen, verhoudingen en verzamelde informatie die dit opleverde heeft laatst genoemde de richting kunnen duiden waar de oorsprong van de "Froukje" gezocht moest worden. Naast de opmetingen die hij heeft gedaan heeft hij een aantal ervan uitgewerkt in lijnen- en aanzichttekeningen en zeilplannen. Hiermee heeft hij de vorm van veel historische schepen vastgelegd en toegankelijk gemaakt.

Een beschrijving van deze schepen voorzover ze belangrijk zijn voor het Paterswoldsemeer geef ik hierna. Ik noem ze zo mogelijk met hun huidige naam en zeilnummer. Vaak is de informatie uitgebreider, anders en meer specifiek dan die van Mr.Dr. T. Huitema en Dr.Ir. J. Vermeer.